

זרמים ביהדות רפורמים, אורתודוקסים, ניאו-אורתודוקסים

דודי זינגר

הקדמה:

תנועת ההשכלה היהודית, הנאורות, פירוק חלק מהאוטונומיה הקהילתית והציפייה לשוויון זכויות, הציבו אתגרים חדשים בפני היהודים. והם נדרשו מחדש להגדיר את זהותם כיהודים.

התבוללות: חלק מהיהודים בחרו להשתלב בחברה הלא יהודית,

חילון: יהודים שעזבו את הדת ונשארו יהודים.

לעומתם היו שראו בתהליכי המודרנה איום על הזהות היהודית ונאבקו במה שהם זיהו כסכנה ליהדות ולאמונה היהודית.

התגובות השונות הולידו תנועות וזרמים מגוונים ומנוגדים בחברה היהודית.

תנועת הרפורמה:

רקע:

תנועת התיקונים בדת תנועה זו החלה במאה ה-19 בגרמניה שהייתה קרקע נוחה לצמיחה של תנועה זו, מאחר שהיהודים נאבקו לאמנציפציה, נפגשו עם התרבות הנוצרית הגרמנית וניסו להוכיח שתרבותם והשכלתם לא נופלת ממנה.

היו יהודים שעזבו את הקהילה היהודית או שהתנצרו כדי להשתלב בחברה הנוצרית. והיו יהודים שלא רצו לעזוב את הכל אבל הם חשו שהדת היהודית וחזון הגאולה מרוחקים מיושנים ולא מציאותיים.

הרפורמים לא רצו להתנצר אבל רצו ליצור מסגרת מתאימה להם בתוך העולם היהודי. הם הקימו קהילות שלהם עם חוקים המתאימים להם.

הם רצו להראות שהיהודים לא נופלים בתרבותם ובהשכלתם מהחברה הלא יהודית

הגורמים להקמת תנועת הרפורמה:

במהלך המאות ה-18 וה-19 עם קבלת האמנציפציה, חל שינוי במעמד המשפטי של היהודים שחיו במרכז אירופה, דבר אשר אפשר להם להשתלב בחברה הכללית. רבים מהיהודים הרגישו הזדהות יותר ויותר למדינה וללאום שבתוכם הם יושבים, הם עזבו את הקהילה היהודית ועברו לערים. מצב חדש זה העלה שאלות בקרב היהודים ביחס לרלוונטיות של הערכיים היהודים המסורתיים.

- האם המצב החדש בו החברה מאפשרת שוויון זכויות ליהודים, ניתן להגדיר עוד כחיים בגלות?
- האם השאיפה לגאולה פירושה שיבת ציון לארץ ישראל או תיקון העולם כולו על ידי המשך ישיבה בקרב הגויים והפצת ערכי היהדות בקרבם?
- האם יש להמשיך ולקיים את המסורת היהודית ומנהגים ישנים, ללא עריכת תיקונים לאור השינויים המשמעותיים המתרחשים בעולם?

מתוך התמודדות עם שאלות אלו, החלה לקום קבוצה מקרב היהודים המשכלים, אשר סברו שהמצוות המעשיות אבדו במידה רבה את משמעותן וייעודן המקורי, ולכן יש לערוך רפורמות- תיקונים במצוות.

הרפורמים בתחילת דרכם רצו להמשיך ולשמור על המצוות, ולא לבטל אותן, אלא להכניס בהם שינויים.

בניגוד למתבוללים הרפורמים רואים את עצמם כמשתייכים לעם היהודי.

עקרונות ורעיונות הרפורמים:

- יחס לאמונה ולקיום המצוות:** האמונה והרגש הם העיקר, המצוות הם לא מרכיב מרכזי, העיקרון שהנחה אותם לגבי קיום המצווה היה באיזו מידה המצווה או המנהג מביאים את האדם להתעלות רוחנית ולשיפור מוסרי.
- יחס לנצרות-** הרפורמים רצו להראות נאורים ומתקדמים, ולשם כך הם אימצו מנהגים וטקסים של הנוצרים, והכניסו אותם לעולם היהדות, לדוגמא: שילוב נגינת עוגב בתפילה.
- יחס ללאום היהודי:** הרפורמים לא ראו את עצמם כלאום נפרד (יהודים), הם כינו את עצמם "גרמנים בני דת משה"

פעולותיהם- התפתחות הרפורמים הייתה בשלבים :

בשלב הראשון נערכו תיקונים חיצוניים :

הקמת בית כנסת בשם "ההיכל" הטמפל, בהמבורג שבגרמניה שהיה שונה מבית הכנסת היהודי המסורתי :

שינוי שם בית הכנסת ל"טמפל"- היכל.

מבחוץ מבנה בית הכנסת היה דומה לכנסייה.

העברת הבימה בבית הכנסת קרוב לארון הקודש, ולא במרכז כפי שהיה נהוג

ליווי התפילה במקהלה ועוגב

שינוי שפת התפילה לגרמנית

השמטת קטעים מתוך התפילה שמפרידים בין היהודים לאומות העולם, וכן קטעים העוסקים בשיבת ציון.

בתחילה רוב השינויים היו ספונטניים ומקריים, כל קהילה בחרה לה את השינויים המתאימים לה ולסביבה כמיטב הבנתה.

הרפורמים הרגישו שיש צורך להכניס שיטתיות ולבנות הנהגה לקהילות, ולכן החלו במיסוד התנועה הרפורמית.

אברהם גייגר (1810-1874)

אברהם גייגר, פועל לגיבוש רעיונות תנועת הרפורמה ומיסודה. – תוך הכנסת שינויים מהותיים.

א. גייגר האמין שניתן לשנות את חוקי התורה בהתאם לתקופה.

ב. המצוות אינם הדבר החשוב ביהדות, אלא האמונה שיש אל אחד, ותפקיד עם ישראל להפיץ את האמונה הזאת.

ג. המצב בו היהודים גרים בגלות ולא בארץ ישראל הוא מצב טוב, שכך קל יותר ליהודים להפיץ את הרעיון של אחדות האל.

שמואל הולדהיים-

ייצג תפיסות עולם קיצוניות והוביל לשינויים ותיקונים משמעותיים. לשיטתו הדת היהודית היא דבר שנוצר על ידי אנשים, ולכן אנחנו צרכים לשנות את הדת לפי התקופה.

מסקנותיו של הולדהיים:

א. יש לבטל את המצוות המעשיות.

ב. למדינה יש את הזכות לקבוע אלו חוקי מותר ליהודים לעשות.

ג. כל דין שגורם להבדל בין היהודים לנוצרים צריך לבטל כמו: ברית מילה, מאכלות אסורים, שבת.

בסופו של דבר הרפורמים הופכים לארגון מסודר, הרפורמים עורכים כינוסים וועידות בהם מוחלט:

א. ביטול התפילות לחזרה לארץ ישראל, ביטול יום טוב שני של גלויות,

ב. הותרו: נישואין עם גויים, תפילה בשפה המקומית ולא בלשון הקודש.

אורתודוקסים

פירוש המילה **אורתודוקסים** היא "דעה ישרה".

לרבנים באירופה התמודדו עם הקשיים בשמירה על המסורת בעולם המשתנה בקצב מהיר, בהתנגדות ובהסתגרות אל מול פני האפשרויות החדשות שנפתחו ליהודים בעת קבלת האמנציפציה (שוויון הזכויות).

האורתודוקסים ראו **ברפורמים** שפעלו להכנסת שינויים בדת, **ובמשכילים** היהודים שפגעו בסמכות הרבנים והנהיגו מערכת חינוך המשלבת לימודי חול לצד לימודי הקודש, סכנה ממשית על היהדות המסורתית.

מול סכנות אלו הזרם האורתודוכסי בחר להסתגר, להתבדל, תוך קבלת חומרות הלכתיות במטרה להגן על היהודים מפני "רוחות רעות"- רוחות השינוי שהביאו להתבוללות והתרחקות מהתורה.

החת"ם סופר (ר' משה סופר):

הדמות הרבנית המרכזית שהובילה את גישת ההסתגרות של תנועות האורתודוכסים .

תפיסת עולמו:

- הוביל את תלמידיו לפעול בגישת "**חדש אסור מהתורה**", הוא התנגד לכל שינוי, אפילו הקל שבקלים שאיננו נוגד את ההלכה, הוא דרש להגביה את החומות, להוסיף גדרים וסייגים להחמיר ולא להקל.
- שמירת ההלכה צריכה להתבסס על "השולחן ערוך", יהודי אשכנז צרכים ללכת לפי פסקי ההלכה של הרמ"א (שנחשבים מחמירים), סיסמתו הייתה "**ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א**".
- החת"ם סופר טען כנגד הרפורמים שאם היה הדבר בידו היה מוציא אותם מכלל ישראל.
- התורה נצחית ומתחדשת תוך כדי לימוד התורה והעמקה בחידושים שבלמוד, ולכן הוא דרש מתלמידיו ומעצמו את החידוש בדברי התורה.

יחסו לאמנציפציה:

החת"ם סופר התנגד לקבלת **האמנציפציה**, הוא ראה בה סכנה גדולה ליהדות:

א. בגלל ההתבוללות וחילון שגברו לאחר קבלת האמנציפציה.

ב. האמנציפציה חיזקה את השתלבות היהודים בגולה, והרחיקה אותם מחזון הגאולה של חזרה לארץ ישראל.

ניאו-אורתודוקסיה

פירוש המילה "ניאו- אורתודוקסיה" היא האורתודוקסיה החדשה.
זרם זה התגבש בגרמניה, הם טענו שבמודרנה יש צדדים חיוביים שלא סותרים את
עולם התורה, כל שינוי שכזה ראוי לשלבו בחיי היהודים.

הרש"ר הידש - הרב שמשון רפאל הירש.

עמד בראש זרם הניאו-אורתודוקסים.

תפיסת עולמו:

- הוא בקש לשלב בין נאמנות למסורת ושמירת ההלכה לבין צדדים במודרנה שראה בהם היבטים חיוביים.
- תורת ישראל נצחית, אין לשנות בה דבר (בניגוד לרפורמים), ומכאן החובה לקיים את התורה על כל מצוותיה.
- האמין בגישת " דרך ארץ קדמה לתורה" – שילוב החיים (הדרך בה חיים האנשים - דרך הארץ), על פי ההלכה היהודית.

יחסו לאמנציפציה:

יחסו לאמנציפציה היה חיובי , לדעתו ישנם רעיונות השכלה רבים שאובים מערכי הנצח של היהדות, הוא ראה באמנציפציה כהישג של ימות המשיח, **ואת חזון הגאולה השלמה ושיבת ישראל לארצו דחה לעתיד הרחוק.**

האמנציפציה מאפשרת ליהודים להגשים את ייעודם בהווה , ולהשתלב בעמים ולהיות אור לגויים.

יחסו לרפורמים:

נלחם ללא פשרות ברפורמים , הוא הוביל להתבדלות מוחלטת מהם , דבר שבא לידי ביטוי כאשר יתמנה לרב קהילה קטנה בפרנקפורט, שם הפריד את קהילת "ישורון" (הקהילה שלו), מקהילת פרנקפורט הגדולה שהייתה ברובה רפורמית.

טבלה מסכמת- זרמים ביהדות

הבדלים	אורודוכסים	רפורמים	ניאו-אורתודוכסים
מנהיג	חת"ם סופר	אברהם גייגר	רש"ר הירש
היחס למצוות ולמקור סמכותן	מקור אלוקי נצחי, לא ניתן לשינוי. המצוות מייחדות את היהודים כעם סגולה השונה מהגויים.	מקור אנושי, התאים לנסיבות ולצרכים שהיו בעבר, יש צורך להכניס שינויים ולעדכן את המצוות בהתאם לזמן ולתקופה. יש לבטל את המצוות המפרידות בין עם ישראל לגויים.	מקור אלוקי נצחי, לא ניתן לשינוי. המצוות מייחדות את היהודים כעם סגולה השונה מהגויים
היחס לערכים אוניברסליים (סוציאליזם, ליברליזם, השכלה)	סכנה לקיומו של עם ישראל, כל מה שקשור לחוכמה מהגויים, פסול. (חדש אסור מן התורה)	יחס חיובי המחזק את המשותף בין בני האדם, היהדות מטרת להפיץ ערכים אלו, תוך השתלבות בחיי הגויים.	ערכים אלו קיימים ביהדות מקדמא דנא, היהדות היא הקור להומוניזם, ולהשכלה.
היחס לאמנציפציה	שילי ביותר, שורש הרע הגורם המרכזי לעזיבת הדת ולהתבוללות	יחס חיובי, האמנציפציה פותחת בפני היהודים את האפשרות להשתלב בגויים ועל ידי כך להפיץ את ערכי היהדות	יחס חיובי, יש להשתמש בכל הזכויות שנתנו ליהודים להשתלב בתחומי החיים השונים, אך יש להקפיד על שמירת המצוות והתורה. ("יפה תלמוד תורה עם דרך- ארץ")
היחס לגולה	עונש משמים, חזרה בתשובה על ידי הקפדה ושמירה על המצוות תביא לכפרה ולביאת המשיח	העם היהודי צריך לחיות בגולה, חיים מעורבים עם הגויים ועל ידי כך להפיץ את ערכי היהדות ("ברלין היא ירושלים")	המקום בו נמצא עם ישראל, יש להמשיך ולהתפלל לחזרה לחיים בארץ ישראל
היחס ארץ ישראל	ארץ הבחירה, כשיבוא המשיח ישוב כל עם ישראל לארצו	ארצו ההיסטורית של העם היהודי, יש לנטוש את רעיון השיבה לציון, ולפעול לחיזוק הקשר בין היהודים לגויים בגולה.	ארץ הבחירה, יש להמשיך לשואף לחזור לארץ ישראל.